

№4

MOLIYAVIY TEKNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti

professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyevich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Teshayev Zavqiddin Jabbor o'g'li – Qarshi davlat universiteti Turizm va marketing kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li – Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA				
1.	Ollokulova Mansurovna	Feruza	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Низомиддин қизи	Зумрад	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: тамойиллар, усуллар ва замонавий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Rahimovich	Begzod	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov Qarshi o'g'li	G'ulomjon	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Жураевна	Шахноза	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Farmon o'g'li	Sardor	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Abrorovna	Zilola	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Akramovich	Alisher	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Ibodullayevich	Dilshod	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57
10.	Nematullayev Azizillo o'g'li	Hamidullo	Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini transformatsiyalash va MHXSga o'tish istiqbollari	65
11.	Мурадов Акрамжанович	Баҳром	Темир йўл соҳасида инновацион инфратузилмани ривожлантириш механизмлари	72
12.	Адилов Рустам		Модели кредитного скоринга на основе больших данных: влияние на рост выручки финтех-компаний	78
13.	Kenjayev Ergashboyevich	Ikrom	Investitsiya muhitini qulaylashtirish orqali hududiy investitsiya mexanizmini faollashtirish	84
14.	Саттаров Абдихалилович	Тулкин	Ишлаб чиқариш харажатларининг корхоналар молиявий ҳолатига таъсири	92
15.	Kholikov Khamidulla		The current state of government securities market operations in Uzbekistan's financial market and existing problems	101
16.	Mahmudov Murodullayevich	Fayzulla	Mintaqa iqtisodiy rivojlanishida ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	113
17.	Uralov Abdurazzoqovich	Farruh	Hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish strategiyasining baholanishi	119
18.	Anvarova Sherzod qizi	Lobarxon	Big Data va analitik platformalar asosida qaror qabul qilish tizimini rivojlantirish	125
19.	Tojimurodov Shohzod		Mamlkat aholisining bank kreditlari bo'yicha qarz yuki tahlili va uni optimallashtirish yo'llari	131
20.	Doniyev Shahob O'tkir o'g'li		Iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning tutgan roli hamda ahamiyati	137
21.	Razikova Nozima Erkin qizi		Biznes subyektlarini moliyalashtirish asosida aholi bandligini ta'minlash	142
22.	Назарова Дияра		Совершенствование цифровых подходов к оценке кредитоспособности хозяйствующих субъектов в коммерческих банках Республики Узбекистан	153
23.	Mirmahmudova Xusniddinovna	Nozima	O'zbekiston kapital bozorida sukukka institutsional investorlarni jalb etish istiqbollari	160
24.	Djamalov Oribjanovich	G'ofir	Bank aktivlari sifatini oshirishda muammoli qarzlar va garov ta'minotini boshqarish usullari	167

25.	Vaxabov Bobur Alisherovich	Raqamli to'lov infratuzilmasida moliyaviy xatarlarni boshqarish va axborot xavfsizligini ta'minlash mexanizmlari	179
26.	Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich	Turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiy rag'batlantirishni takomillashtirish	191
27.	Qurbanov Ulug'bek Erkinovich	Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi daromadlarini boshqarish mexanizmlari	202
28.	Salomov Abdusalom Ismatovich	Hududiy infratuzilma ta'minotiga “Yashil” standartlarni joriy etish yo'llari	207
29.	Орипов Ильхом Абдуллаевич	Проблемы формирования национальной системы зеленого финансирования в странах с переходной экономикой	214
30.	Tulyaganov Kudratilla Asatullayevich	O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini transformatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari	225
31.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni yuksaltirishning tashkiliy-iqtisodiy va innovatsion mexanizmlari	232
32.	Uralov Elshod Sirojiddin o'g'li	Mintaqalarda institutsional-iqtisodiy hamkorlikning shakllari va rivojlanish xususiyatlari	240
33.	Qodirov Bahodir Qudratovich	Bevosita soliq solishni optimallashtirish va yashillashtirish masalalari	245
34.	Agabekyan Roza Samvelovna	O'zbekistonda loyihaviy moliyalashtirish asosida investitsiya resurslarini jalb qilish mexanizmini takomillashtirish	251
35.	Ерманова Камила Рустамовна	Цифровые финансовые инструменты в системе финансирования креативных индустрий: переоценка возможностей и ограничений	258
36.	Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna	Raqamli moliyaviy xizmatlar samaradorligini baholash metodlarining rivojlanish bosqichlari	267
37.	Kalandarov Jamolbek Ravshonovich	O'zbekistonda mikro, kichik va o'rta biznesni kreditlash dinamikasi: 2026 yil yarim yillik natijalari va Silk Road Finance & Technology forum kontekstidagi tahlil	274
38.	Ergashev Rustam Rajabovich	Ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishning huquqiy boshqaruv arxitekturasini takomillashtirish	280
39.	Sulaymonov Iskandar Boxodir o'g'li	Venchur kapital jalb etish samaradorligi indeksi (VKJSI): davlat va xususiy kapital multiplikativ samaradorligini baholash modeli	287
40.	Toshpo'latov Shohruh Sobirjon o'g'li	Milliy iqtisodiyotda ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirishning institutsional asoslari va moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish	294
41.	Salamov Islom Tashkazakovich	Banklarning transformatsion jarayonlarini ekonometrik tahlili	304
42.	Babaxanova Nozima Saidakbarovna	O'zbekiston fond bozorida “Xalq IPO”si mexanizmlarini takomillashtirish va institutsional investorlar ishtirokini kengaytirish yo'llari	312
43.	Radjabova Malikaxon	Elektron tijorat faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishning zaruriyati va ahamiyati	323
44.	Sultanova Gulshira Alimbetovna	Suv taqchilligi sharoitida sholichilik tarmog'ining innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)	332
45.	Jumaniyazov Inojon Turayevich	Suveren fondlar samaradorligini baholashning truman-bagnall metodologiyasi	339

46.	Abdullayev Dilmurod Toxirmirzayevich	Davlat maqsadli jamg'armalari xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini o'tkazishni takomillashtirish	350
47.	Abdushayitov Abdumannobek Abdumutal o'g'li	Tashabbusli budjet xarajatlari ustidan davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish masalalari	357
48.	Zokirov Sardor To'liqin o'g'li	Hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda raqamli infratuzilmaning o'rni	362
49.	Asrorov Dalerjon Zafarovich	Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil etish masalalari	368
50.	Umaraliyev Sanjar Sultonaliyevich	Hududlar investitsion muhit jozibadorligini baholashning zamonaviy metodologiyasi	374
51.	Axmedova Nafisa Amirddin qizi	O'zbekistonda agroozziq-ovqat ishlab chiqarish dinamikasi va uni innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari	380
52.	Zohidova Ruxsora Komiljon qizi	Jahon iqtisodiyotida islom moliyasi: asosiy tendensiyalar va rivojlanish istiqbollari	387
53.	Iskandarova Munisa Hasan qizi	Elektron savdoda muddatli to'lov munosabatlarini moliyaviy tartibga solish: xorijiy tadqiqotlar asosida qiyosiy tahlil	394
54.	Ubaydullayeva Nargiza Ravshanovna	Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda riskni moliyalashtirish usullari va qayta sug'urta: Markaziy Osiyo sharoiti	404
55.	Xolmurotov Fozil Saribayevich	Xorazm viloyati eksport salohiyatini baholash: 2010–2024 yillar tendensiyalari va diversifikatsiya imkoniyatlari	415
56.	Gofurjonova Musharrafxon Shukhratjon kizi	The significance of cultural events and festivals in enhancing tourism attractiveness	424
57.	Xasanova Lola Mamasharifovna	Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kreditlash amaliyotini takomillashtirish	431
58.	Умаров Умид Панжиевич	Жамоатчиликнинг бюджет жараёнида иштироки ва назоратининг иқтисодий самарадорлигини ошириш йўллари	436
59.	Юсупов А.Т.	Илмий-технологик ва иқтисодий хавфсизлик тизимида олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар аттестацияси хавфсизлиги (методологик, услубий ва амалий жиҳатлари)	445
60.	Eldor Samandarov	Circular economy, digital technologies and sme competitiveness: lessons from Germany for Uzbekistan	453
61.	Shukurullayev Davron Lutfullo o'g'li	O'zbekistonda yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari	461
62.	Iskandar Samandarov	Data-driven strategic management, artificial intelligence and organizational resilience: lessons from a Czech service firm for Uzbekistan	479
63.	Raxmatullaev Bobir Chorshamiyevich	Hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish omillari va takomillashtirish yo'nalishlari	488
64.	Юсупов Бехзод Юсуп угли	Роль современных финансовых технологий в повышении эффективности банковского сектора Узбекистана: от цифрового охвата к дата-ориентированному корпоративному кредитному процессу	497
65.	Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li	Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalari va tijoratlashtirish faoliyati buxgalteriya hisobi hamda ichki auditini takomillashtirish yo'nalishlari	511

**OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA ILMIY TADQIQOT LOYIHALARI VA
TIJORATLASHTIRISH FAOLIYATI BUXGALTERIYA HISOBİ HAMDA ICHKİ
AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI**

Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li

*Davlat auditi va budget hisobi
kafedrası katta o'qituvchisi
Toshkent davlat
iqtisodiyot universiteti*

E-mail: inoyatovmardonbek@gmail.com

ORCID: 0009-0007-6518-871X

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqotlarni hamda tijoratlashtirish faoliyati buxgalteriya hisobi hamda ichki auditini takomillashtirish uchun taklif va tavsiyalar yoritilgan.

Ushbu tadqiqot ilmiy loyihalarni moliyalashtirishning kuzatilgan ta'sirlarini o'rganishga qaratilgan izlanishlarga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, ichki audit, samaradorlik auditi, oliy ta'lim, muassasa, ilmiy tadqiqot, loyiha, ish-xizmatlar, sarmoya, tijoratlashtirish, tadqiqotni moliyalashtirish, ilmiy samaradorlik, dinamik baholash.

**НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И
ВНУТРЕННЕГО АУДИТА НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ПРОЕКТОВ И
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ**

Иноятлов Мардонбек Мумин оглы

*Старший преподаватель кафедры
государственного аудита и бюджетного учета
Ташкентский государственный
экономический университет*

E-mail: inoyatovmardonbek@gmail.com

ORCID: 0009-0007-6518-871X

Аннотация. В статье представлены предложения и рекомендации по совершенствованию бухгалтерского учета и внутреннего аудита научной деятельности и процессов коммерциализации в высших учебных заведениях.

Данная работа вносит вклад в исследования, направленные на изучение эффектов, возникающих при финансировании научных проектов.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, внутренний аудит, аудит эффективности, высшее образование, образовательная организация, научные исследования, проект, работы и услуги, инвестиции, коммерциализация, финансирование научных исследований, научная продуктивность, динамическая оценка.

**DIRECTIONS FOR IMPROVING ACCOUNTING AND INTERNAL AUDIT OF
SCIENTIFIC RESEARCH PROJECTS AND COMMERCIALIZATION ACTIVITIES IN
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

Inoyatov Mardonbek Mumin ogli

*Senior Lecturer, Department of
State Audit and Budget Accounting
Tashkent State University of Economics*

*E-mail: inoyatovmardonbek@gmail.com**ORCID: 0009-0007-6518-871X*

Abstract. *The article presents proposals and recommendations for improving the accounting and internal auditing of scientific research and commercialization activities within higher education institutions.*

This study contributes to research aimed at examining the observed impacts of funding scientific projects.

Keywords: *accounting, internal audit, performance audit, higher education, institution, scientific research, project, works and services, investment, commercialization, research funding, scientific productivity, dynamic assessment.*

Kirish

Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining faoliyati nafaqat ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va talabalarga zamonaviy bilim berish, balki ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish, innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish hamda ularning amaliyotga tatbiq etilishini ta'minlash bilan ham chambarchas bog'liqdir. Xususan, professor-o'qituvchilar asosiy o'quv-pedagogik faoliyati bilan bir qatorda ilmiy izlanishlar olib borish, yangi ilmiy ishlanmalar yaratish, innovatsion loyihalarni shakllantirish va iqtisodiyotning turli tarmoqlari uchun ilmiy asoslangan yechimlarni taklif etishda muhim o'rin tutadi. Biroq amaliyotda ta'lim jarayoni bilan ilmiy-tadqiqot faoliyati o'rtasidagi uzviy bog'liqlik har doim ham yetarli darajada ta'minlanmaydi. Bu esa ilmiy tadqiqotlar natijalaridan o'quv jarayonida samarali foydalanish, ilmiy ishlanmalarni amaliyotga joriy etish hamda professor-o'qituvchilarning ilmiy va pedagogik salohiyatini rivojlantirish borasida muayyan muammolarni yuzaga keltirmoqda. Mazkur tafovutlarni bartaraf etish, ilmiy va pedagogik faoliyat integratsiyasini kuchaytirish, zamonaviy metodik ta'minotni takomillashtirish hamda professor-o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish oliy ta'lim tizimi samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida yaratilayotgan ilmiy ishlanmalar, intellektual mulk obyektlari, innovatsion texnologiyalar va tadqiqot natijalarini iqtisodiy qiymatga ega aktivlarga aylantirish, ularni tijoratlashtirish orqali qo'shimcha moliyaviy resurslarni shakllantirish masalasi ham alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Ayniqsa, ilmiy ishlanmalarni moliyalashtirishda venchur kapitali, innovatsion grantlar, startup loyihalar, biznes-inkubatorlar, texnologiyalar transferi markazlari hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan samarali foydalanish ilm-fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash imkonini beradi. Natijada oliy ta'lim muassasalari nafaqat bilim va malakali kadrlar tayyorlovchi, balki innovatsiyalarni yaratuvchi, ularni tijoratlashtiruvchi va iqtisodiy taraqqiyotga bevosita hissa qo'shuvchi muhim ilmiy-innovatsion markazlarga aylanishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, professor-o'qituvchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini iqtisodiy rag'batlantirish, ilmiy loyihalarni moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish va tadqiqot natijalarini tijoratlashtirishning samarali tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqish Yangi O'zbekistonning innovatsion rivojlanishini ta'minlashda ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda davlat tomonidan olib borilayotgan oliy ta'limning zamonaviy islohotlari shuni ko'rsatadiki, universitet ta'limining yangi konsepsiyasi va universitetlar faoliyati ko'rsatkichlarini baholash tizimi doirasida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini belgilovchi omillarni aniqlash muhim ahamiyatga ega. Bu ilmiy tadqiqotchilar va talabalar o'rtasidagi ko'rinmas devorning olib tashlanishiga metodik asos bo'ladi.

So'nggi o'n yillikda bilimlarni uzatishga asoslangan universitet ta'lim tizimida sezilarli darajada o'zgarishlar sodir bo'ldi. Bu hodisalar bakalavr va magistrnlarni ikki bosqichli tayyorlashga o'tishga olib keldi. Texnik taraqqiyot va ijtimoiy o'zgarishlar mutaxassisning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi, mas'uliyatni o'rganishi va haqiqiy kasb egasi bo'lishiga yordam

beradigan yangi ta'limga ehtiyojni yuzaga keltirdi. Hozirgi vaqtda biz o'zimizni “bilim, qobiliyat, ko'nikma” tushunchasi bilan cheklab qo'ya olmaymiz. Negaki borgan sari raqobatbardoshlikni ta'minlash omili sifatida ta'lim sifatini oshirish maqsadida universitetda kompetensiyaga asoslangan ta'lim metodi ishlab chiqilmoqda. Universitetlarda ilmiy faoliyatning rivojlanish darajasi va tashkil etilishi ko'p jihatdan darajani belgilab berib, ilm-fan va iqtisodiyotning real sektori integratsiyasini vujudga keltirdi. Bu o'zaro ta'sir shakli kompetensiya xu-susiyatlariga va pirovardida, universitet bitiruvchilariga bo'lgan talab darajasiga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, talaba ta'limida asosiy e'tibor bilimlarni iste'mol qilishdan mustaqil, faol fikrlashni shakllan-tirishga, bo'lajak bitiruvchining ijodiy ilmiy salohiyatini rivojlantirishga qaratiladi. Buning sababi, mustaqil ilmiy ish jarayonida talaba ancha faol izlanishlar olib boradi. U o'quv jarayoniga qaraganda ko'proq darajada voqelikning turli tomonlariga duch keladi, ilmiy muammolarni aniqlashga harakat qiladi, ularni hal qilish yo'llarini va tadqiqotning rivojlanish yo'nalishlarini belgilaydigan ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar bilan tanishadi. Ta'kidlash joizki, tadqiqot faoliyati talabalar darsdan tashqari faoliyatning boshqa shakllarini faollashtiradi, talabalarning mustaqil ishlarining turli yo'nalishlarini kengaytiradi. Bunday innovatsion uslubiyot universitetda ilmiy-tadqiqot faoliyati darajasini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratishni, ilmiy kadrlar tayyorlash sifati va darajasini oshirishni taqozo etadi.

Adabiyotlar sharhi

Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalari va tijoratlashtirish masalalari yuzasidan xorijlik va mamlakatimiz olimlarining qator izlanishlarini keltirish mumkin.

J.Panigraxi o'zining tadqiqotlarida rivojlanayotgan mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirishga innovasion usullarni qo'llashning muammolarini Hindiston misolida o'rgangan. Uning fikricha, Hindiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda oliy ta'lim muassasalarini davlat tomonidan moliyalashtirishning bosqichma-bosqich kamayishi, davlat oliy ta'lim muassasalarini xususiyashtirish ularni moliyalashtirish uchun qabul qilingan yangi innovatsion usullar hisoblanadi[1].

T. Gabrichidze o'zining tadqiqotlarida oliy ta'limni samarali moliyalashtirish uni rivojlantirish bilan birga sifati va samaradorligini, tenglikni oshirishning kaliti bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi[2].

O. Qurbonov oliy ta'limda moliyalashtirish manbalarini tahlil qilib quyidagicha fikr bildiradi: “Oliy ta'lim muassasalari faoliyatini moliylash davlat budjeti, kontrakt to'lovlari, xalqaro grantlar, xususiy sektor investitsiyalari, shuningdek, mablag'larni samarali taqsimlash va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish kerakligini ta'kidlaydi”[3].

M.Umarova va M.Sultanboyevlar fikricha: “Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish usullari davlatning iqtisodiy sharoitlari, ijtimoiy ehtiyojlar va ta'lim sifatiga bo'lgan talabiga qarab farqlanadi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga mos bo'lgan moliyalashtirish modellari, davlat, talabalar va xususiy sektor o'rtasidagi moliyaviy hamkorlik va resurslarning samarali taqsimlanishi imkoniyatlari ta'limdagi loyihalarni moliyalashtirishning manbalaridir”[4].

Tadqiqot metodologiyasi

Mavzuni ilmiy o'rganish, tahlil va tadqiq etish jarayonida induktsiya va deduktsiya, tizimli tahlil, statistic tahlil va ilmiy abstraktsiya kabi usullardan atroflicha foydalanilgan. Maqolada, ilmiy abstraktsiya usulidan foydalanish zahirida Buyuk Britaniya universitetlaridagi tijoratlashtirish jarayoni yuzasidan xulosalar chiqarildi va ularga mos ravishda mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalari faoliyatiga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar berildi.

Tahlil va natijalar

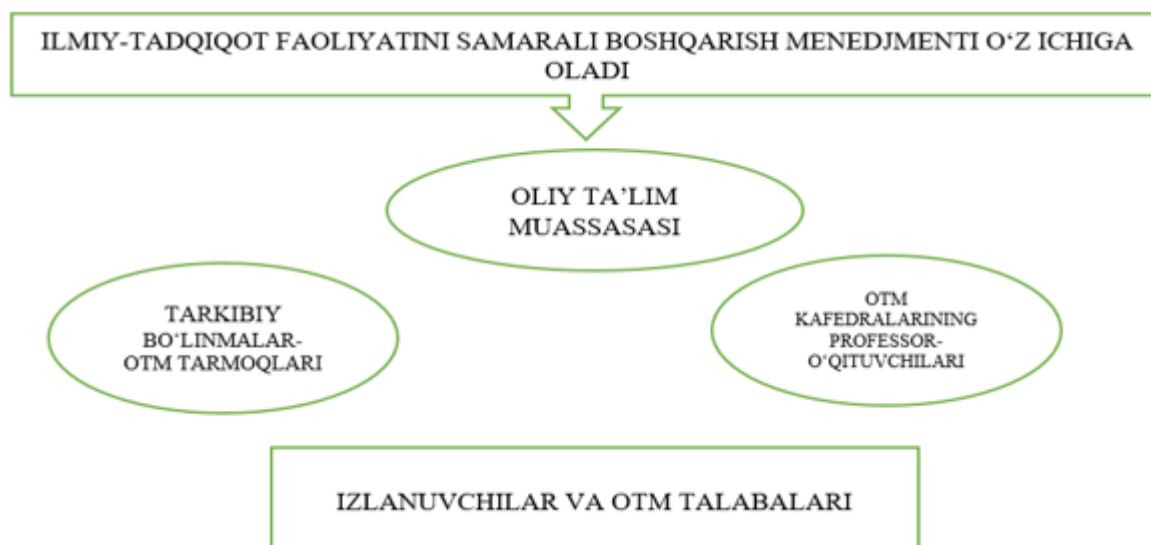
So'nggi o'n yillikda bilimlarni uzatishga asoslangan universitet ta'lim tizimida

sezilarli darajada o‘zga-rishlar sodir bo‘ldi. Bu hodisalar bakalavr va magistrnlarni ikki bosqichli tayyorlashga o‘tishga olib keldi. Texnik taraqqiyot va ijtimoiy o‘zgarishlar mutaxassisning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi, mas’uliyatni o‘rganishi va haqiqiy kasb egasi bo‘lishiga yordam beradigan yangi ta’limga ehtiyojni yuzaga keltirdi. Hozirgi vaqtda biz o‘zimizni “bilim, qobiliyat, ko‘nikma” tushunchasi bilan cheklab qo‘ya olmaymiz. Negaki borgan sari raqobatbardoshlikni ta’minlash omili sifatida ta’lim sifatini oshirish maqsadida universitetda kompetensiyaga asoslangan ta’lim metodi ishlab chiqilmoqda. Universitetlarda ilmiy faoliyatning rivojlanish darajasi va tashkil etilishi ko‘p jihatdan darajani belgilab berib, ilm-fan va iqtisodiyotning real sektori integratsiyasini vujudga keltirdi. Bu o‘zaro ta’sir shakli kompetensiya xu-susiyatlariga va pirovardida, universitet bitiruvchilariga bo‘lgan talab darajasiga ta’sir qiladi. Shu bilan birga, talaba ta’limida asosiy e’tibor bilimlarni iste’mol qilishdan mustaqil, faol fikrlashni shakllan-tirishga, bo‘ljak bitiruvchining ijodiy ilmiy salohiyatini rivojlantirishga qaratiladi. Buning sababi, mustaqil ilmiy ish jarayonida talaba ancha faol izlanishlar olib boradi. U o‘quv jarayoniga qaraganda ko‘proq darajada voqelikning turli tomonlariga duch keladi, ilmiy muammolarni aniqlashga harakat qiladi, ularni hal qilish yo‘llarini va tadqiqotning rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydigan ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar bilan tanishadi. Ta’kidlash joizki, tadqiqot faoliyati talabalar darsdan tashqari faoliyatning boshqa shakllarini faollashtiradi, talabalarning mustaqil ishlarining turli yo‘nalishlarini kengaytiradi. Bunday innovatsion uslubiyot universitetda ilmiy-tadqiqot faoliyati darajasini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaratishni, ilmiy kadrlar tayyorlash sifati va darajasini oshirishni taqozo etadi.

Ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali boshqarish menejmentning barcha darajalarida universitet rahbariyati uchun ustuvor vazifaga aylanadi va ilmiy tadqiqotlarni rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilish, muvofiqlashti-rish va faollashtirishni o‘z ichiga oladi(1-rasm).

1-rasm. Ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali boshqarish menejmentning tarkibi[5].

Xozirgi kunda moliyaviy mustaqillik berilgan OTMlarning hisob va hisobdorlik masalalarini yuritish, moliyaviy boshqaruv va nazoratini ta’minlash bo‘yicha budjet tashkilotlarining hisob yuritish ishlari kabi “Budjet hisobi milliy standartlari” yoki xo‘jalik yurituvchi subyektlarning hisob yuritish ishlari kabi “Buxgalteriya hisobining milliy standartlari” asosida olib borish kabi muammo mavjud. Yoki ikkala hisob yuritish tizimdan kerakli jihatlarini olib uchinchi ya’ni moliyaviy mustaqillik berilgan OTMlarni hisob yuritish tizimini yaratish yo‘li bilan bu turdagi OTMlarni daromadlar va xarajatlarini hisob ishlarini takomillashtirib moliyaviy barqarorligini ta’minlash mumkin.

Qolaversa, moliyaviy mustaqillik berilgan OTMlar budjetdan tashqari mablag‘lari konsolidatsiyalashgan budjet tarkibiga kiritilmoqda, ya’ni moliyaviy mustaqillik berilgan

OTMlar hisob ishlari Iqtisodiyot va moliya vazirligining “UzASBO-2” budget tashkilotlarida avtomatlashtirilgan buxgalteriya hisobi dasturiy majmuasi orqali amalga oshirilib, har chorakda hisobotlari shakllantirilish natijasida konsolidatsiyalashgan budget ijrosiga oid hisobotlarda jamlanadi. Bu ham o‘z navbatida, muamoli vaziyat moliyaviy mustaqillik berilgan OTMlar budget tashkiloti emas, budgetdan mablag‘ oluvchi davlat tashkiloti bo‘lsa, uning budgetdan tashqari jamg‘armalari mablag‘lari konsolidatsiyalashgan budget ijrosiga oid hisobotlarda jamlanishi maqsadga muvofiq emas. Bu belgilangan muddatga shakllantirilayotgan konsolidatsiyalashgan budget ijrosiga oid jamlanma hisobotlarda noaniqliklar keltirib chiqaradi. Shu sababdan, shakllantirilayotgan jamlanma hisobotlar tarkibidan moliyaviy mustaqillik berilgan OTMlarni budgetdan tashqari mablag‘lari ajratib ko‘rsatish shart.

1-jadval.

OTM da ilmiy tadqiqot loyihalarini moliyaviy jarayonini buxgalteriya hisobini yuritish⁵²

Muomala mazmuni	2-son BHS	
	Dt	Kt
Budget tashkilotlarining qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa turdagi hisoblangan daromadlari	102418	520490
Joriy yilga boshqa daromadlar bo‘yicha moliyaviy natijalar	520490	985000

O‘rganishlar jarayonida hamda xorijiy OTM muassalari faoliyati va xalqaro standartlar asosida quyidagi takomillashtirish jarayonini taklif qilindi.

Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalarini bo‘yicha hisoblangan daromadlar hisobini yuritish uchun 520490-“Budget tashkilotlarining qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa turdagi hisoblangan daromadlari” schyoti tarkibida, 520490/1-“Ilmiy tadqiqot loyihalarini moliyalashtirish bo‘yicha xorijiy grantlar hisobiga daromadlar” ishchi schyotini ochish

Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalarini amalga oshirish jarayonida jalb qilingan asosiy vositalar hamda nomoddiy aktivlar bo‘yicha daromadlar hisobini yuritish uchun 902100-“ Beg‘araz (bepul) olingan yoki berilgan asosiy vositalar, qiymatliklar va nomoddiy aktivlar” schyoti tarkibida, 902100/1-“Xorijiy investitsiya asosida beg‘araz (bepul) olingan yoki berilgan asosiy vositalar, qiymatliklar va nomoddiy aktivlar hisobiga daromadlar” ishchi schyotini ochish taklif qilindi.

Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalarini amalga oshirish jarayonida jalb qilingan tovar-moddiy zaxiralar bo‘yicha daromadlar hisobini yuritish uchun 902200-“Beg‘araz (bepul) olingan yoki berilgan tovar-moddiy zaxiralar” schyoti tarkibida, 902200/1-“ Xorijiy investitsiya asosida beg‘araz (bepul) olingan yoki berilgan tovar-moddiy zaxiralar hisobiga daromadlar” ishchi schyoti ochish.

Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalarini va tijoratlashtirish mablag‘lari bo‘yicha moliyaviy natijalar nazoratini amalga oshirish maqsadida 985000-“Boshqa daromadlar bo‘yicha moliyaviy natija” schyoti tarkibida 985001-“Xorijiy mablag‘lar hisobiga daromadlar bo‘yicha moliyaviy natija” schyotini ochish.

Mazkur taklifni amaliyotga joriy qilish orqali ilmiy tadqiqot loyihalariga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hisobidan jalb qilingan mablag‘lar nazoratini amalga oshirish, ichki audit jarayoni tashkil qilish bo‘yicha aniq buxgalteriya axborotlarini shakllantirish, mablag‘lar bo‘yicha daromadlar prognozini aniqlash uchun zarur ma’lumotlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

⁵² 2-sonli BHS asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalari va tijoratlashtirish mablag'lari bo'yicha ichki audit tadbiri dasturi doirasida samaradorlikka asoslangan ichki audit tizimi orqali xavf omillarini baholashni takomillashtirish taklifi.

Tadqiqotda ko'rsatilgan amaliy misollar va statistik ma'lumotlar raqamli yondashuvlarning afzalliklarini tasdiqlaydi, lekin ularning muvaffaqiyatli joriy etilishi mahalliy sharoitlarga moslashtirish va doimiy monitoringni talab qiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida ichki audit samaradorligini baholashda raqamli yondashuv muhim o'rin tutadi. Zamonaviy mezonlar, xususan, raqamli texnologiyalardan foydalanish, real vaqtda monitoring, ma'lumotlar xavfsizligi va avtomatlashtirilgan jarayonlar OTMlarning shaffofligi, samaradorligi va xavfsizligini oshirishga xizmat qiladi. Raqamli yondashuvga asoslangan ichki audit nafaqat mavjud muammolarni aniqlash, balki ta'lim muassasalarining uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kelgusida bu sohada sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalarining qo'llanilish tezligi yanada oshadi, bu esa ichki auditning yangicha mezonlarini shakllantiradi.

Xulosa

OTMlarda ilmiy loyihalar va innovatsion faoliyat samaradorligini oshirish bevosita ushbu jarayonlarning buxgalteriya hisobini xalqaro standartlar (MHXS/IPSAS) hamda milliy qonunchilik talablari asosida to'g'ri tashkil etishga bog'liq. Innovatsion xarajatlar va olingan daromadlarni sub-kanallar (sub-hisobvaraqlar) kesimida shaffof aks ettirish zarurati asoslandi.

Ilmiy-tadqiqot natijalari va intellektual mulk ob'ektlarini tijoratlashtirishdan tushadigan mablag'larning hisobini alohida yuritish, xarajatlar transformatsiyasini to'g'ri baholash hamda OTMlarning moliyaviy mustaqilligi sharoitida soliq va buxgalteriya hisobi mexanizmlarini soddalashtirish bo'yicha aniq uslubiy tavsiyalar ishlab chiqildi.

OTMlarda ilmiy-tadqiqot loyihalariga ajratilayotgan maqsadli mablag'lar, grantlar va tijoratlashtirish shartnomalaridan kelib tushayotgan moliyaviy oqimlarning maqsadli hamda samarali sarflanishini ta'minlashda ichki auditning o'rni beqiyosdir. Mavjud an'anaviy nazorat shakllaridan “xavf-xatarga asoslangan ichki audit” (risk-based audit) modeliga o'tish zaruriyati isbotlandi.

Innovatsion faoliyat samaradorligini baholashning ichki audit mezonlari shakllantirildi. Bu mexanizm nafaqat moliyaviy qonunbuzilishlarning oldini olishga, balki ilmiy loyihalarning yakuniy tijoriy natijadorligini (KPI ko'rsatkichlarini) monitoring qilib borishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. J.Panigraxi. Innovative Financing of Higher Education: Changing Options and Implications. 2018 yil. Internet manba: www.researchgate.net
2. T. Gabrichidze. Higher Education Funding Strategies: Towards Equity, Efficiency, and Quality. European Scientific Journal, ESJ, 18 (19), 20.
3. Qurbonov O.B. Oliy ta'lim tizimini moliylashtirish manbalari va ulardan samarali foydalanish masalalari.//Ilm-fan xabarnomasi, Volume 6,issue 2,Mart 2025.
4. M.Umarova, M.Sultanboyeva. Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari.//Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, Vol. 2 No. 12. 2024.
5. Reznik S. D. Upravleniye kafedroy: uchebnik. – M.: Infra–M, 2011. – 640 s. – ISSN 1609-1442 ma'lumotlari

